

Kultusz, amnézia

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 10. szám, 2019. március 8.

Eltérő regiszterekben, igen más retorikával hárman is kérdéseket tettek fel Szenes Hannáról írott cikkemmel (*Otthon és haza. A Szenes Hanna-paradigma*, 2019/6., febr. 8.) kapcsolatban. Ungváry Rudolf, Pelle János és Karl Pfeifer írásában (*Paradigma a vakvágányon*, 2019/7., *Hősi sors és emlékezetpolitika*, 2019/8., *Szenes Hanna emlékéhez*, 2019/10.) egyként visszatérő kérdés, miként gondoltam, pontosabban gondolhattam, hogy az MDP-nek, a Kádár-korszaknak, majd a rendszerváltás utáni kormányoknak akár elméletben is okuk, lehetőségük vagy éppen kedvük lett volna Szenes Hanna emlékét megőrizni, tehát emlékezetét megteremteni. Érveikben visszatérő mozzanat Szenes kettős, illetve bonyolult identitásának eltérő évezedekben, más-más okok miatt, de végül azonos vállalhatatlansága, értelmezhetetlensége, azaz szerintük írásom nem volt más, mint üres gondolat kíséret. A Szenes Hanna mellett minden kétséget kizáróan elkötelezett kritikussaim, így a vele kapcsolatos palesztinai/izraeli emlékeit közlő Karl Pfeifer is, mintha észre sem vették volna írásom – az amnéziatörténet néhány fontos mozzanatát felelevenítő rekonstrukció – kiindulópontját (*ld. e lapszám 2. oldalán*): Szenes Hanna – bármiféle kultusz létrehozhatóságában döntő szerepet játszó – földi maradványainak hollétét. Azaz, én „mindössze” egy lehetséges, nagy történet mikrohistóriai elemeit elevenítettem fel, tehát a politikai beszédaktusok lehetőségtartománya mögötti tények egy részét.

Az MDP 1950-ben néma csendben adta ki Izrael államnak Szenes Hanna holttestét, s e lépés következményei visszavonhatatlannak tűnnek. A baloldali cionizmus mégoly szerény emancipálása akkor és ott mindössze a Kozma utcai izraelita temető *mártírparcellájában már fennálló helyi kultusz* jóváhagyását és fenntartását jelentette volna, arról nem beszélve, hogy erre elég kézenfekvő érvként szolgált volna Szenes Hanna édesapjának mintegy húsz méterre lévő sírja, azaz a hely szellemének tiszteletben tartása. S akkor ott volt még Beck András emlékműve is.

Jól tudom, hogy mindez nem volt ilyen egyszerű. Talán nem lényegtelen, hogy Izraelben 1950-ben a baloldali Mapaj volt hatalmon, Magyarország 1948 óta – csakúgy, mint a Szovjetunió – diplomáciai kapcsolatot tartott fenn Izraellel. Amúgy 1949-től Izrael állam budapesti képviselőjét az erdélyi cionista Péterfi Endre látta el, ami *nem* azt jelentette, hogy az MDP-nek, illetve az ÁVH-nak ne okoztak volna számos problémát a kortárs cionista mozgalmak – ez a tény mindössze azért érdemel említést, mert 1945 után a kettős vagy bonyolult identitás, mint azt Karl Pfeifer személyes élettörténete is mutatja, valóság volt, s nem pusztán fikció. Azaz Szenes Hanna holttestének holléte nem légtüres térben lévő absztrakt kérdés volt, hanem egy igencsak feszült és bonyolult – utóbb ugyancsak az amnézia részévé lett – mikrotörténet, a magyar cionizmus, Izrael állam és az MDP közti viszony része (lásd Novák Attila: *Átmenetben. A cionista mozgalom négy éve Magyarországon*, illetve tavalyi fontos cikkét a *Betekintőben Az Engländer-ügy, avagy cionista underground a sztálinista Magyarországon – az állambiztonsági iratok tükrében, 1949–1953.*)

A kultusz, illetve az amnézia története, attól tartok, a valóságban nem úgy működik, mint azt Ungváry vagy Pelle véli. Egy politikai döntés utóbb bizonyulhat tévesnek vagy minimum végrehajthatatlannak is. Az emlékeztetőtörténetnek nem pusztán akadálya az azzal kapcsolatos konfliktusok sora, hanem annak *elválaszthatatlan részei*. Magyarán Szenes Hannának akkor és csak akkor lesz kultusza Magyarországon, ha azért számos érintett, érdekelt fél megküzd, megoldozik. Értem én, hogy sokunknak fontos ő, s nem is ez a kérdés, hanem az, hogy felismerjük-e, miként működnek a konfliktusok, miként teremthetők, használhatók, s miként válhat egy kérdés a közbeszéd tárgyává is. Tagadhatatlanul hálás vagyok tehát a kritikákért, amelyek – saját írásomat beleértve – egy alakuló diskurzus lehetőségéhez járulhatnak hozzá. A

magyar cionizmus (amely feltétlenül s nem kizárólagosan az aliját választók közösségével) történetének emancipációja vitathatatlan közérdek, különösen olyan helyzetben, amikor a kormánypárt éppoly egyszerűen képzelel el a zsidók és a magyarok viszonyát, mint két *külön* közösség békés kooperációját, ami teljes abszurdum, de ez tényleg evidens. Azaz a Szenes Hanna-történet a valóságról szól, amelyben az identitások öröksége, konstruálása, lebomlása és újraírása folyamatosan változik. Szenes Hanna hagyományának virtuális visszavétele, élettörténetének beillesztése a magyar panteonba az emlékezet újraírásának, nyilvános konfliktusainak történetéből lassan összeálló hagyomány.

A Sorsok Háza szemünk előtt zajló története mutatja meg a legpontosabban, hogy miként működik az emlékezet *létrehozása*. Számos ember számos írása, meggyőződése, identitása, politikai érdeke, okok és okozatok egymásra rakódása kellett ahhoz, hogy végül – remélhetően és végleg – eltűnjön az a giccses és hazug koncepció, amely semmibe vette a valóságot. Azt ugyanis, hogy az a rettenetes halál – amely nem sorsuk volt, hanem épp magukra maradottságuk, azaz sorstalanságuk kíméletlen bizonyítéka –, vagyis a semmihez sem hasonlítható rémület egyszerre jutott ki a gyerekeknek és a szüleiknek, akik felismerték, hogy nem tudták megvédeni a gyermekeiket. Az ugyanabban az épületben létrehozandó múzeum – reményeim szerint – az emlékezetért folytatott küzdelmes viták emlékműve is lehet – akaratlanul.

Egy nagy költő, Jorge Luis Borges *Izrael, 1969* című versét egy másik nagy költő, Somlyó György fordította magyarra. „...Izrael szavak nélkül is kimondta: / el fogod feledni, hogy ki vagy. / El fogod feledni a másikat, akit elhagytál. / El fogod feledni azt, aki voltál ama földeken, / melyek neked adták estéiket és reggeleiket, / s amelyeknek többé nem szolgálsz nosztalgiáddal...”

És persze nem történt mindig így. Hazajött, és gyalázatosan megölték. Szenes Hannának hívták. Ott lesz a fényképe, a versei, a döntése, mind ott lesz abban a múzeumban, amelyben az új nemzedékek megtanulják, hogy kik voltunk valójában.